

AUTEURS

TRUDI NEDERLAND
BETTY NOORDHUIZEN
MEINTJE VAN DIJK

Kennisplatform
Integratie &
Samenleving

Mei 2016

'JONGEREN BUITEN BEELD'
ACHTER DE CIJFERS

INHOUD

1 Inleiding	3
2 De redenen van onzichtbaarheid	4
A Persoonlijke factoren	4
B Omgevingsfactoren	5
C Maatschappelijke factoren	5
Samenvatting in de vorm van een typologie	53
3 Gevolgen van het langdurig ' <i>buiten beeld</i> ' zijn	6
4 Hoe de jongeren ' <i>buiten beeld</i> ' te bereiken	7
A Benodigde competenties	7
B Randvoorwaarden	8
5 Richting een zelfstandig bestaan	9
6 Tot slot	11
Literatuur	11

Wat doen jongeren tussen de 15 en 27 jaar? De meeste jongeren gaan naar school of werken. En een klein deel van de jongeren ontvangt een uitkering of staat ingeschreven als werkzoekende op werk.nl en is daarmee in beeld bij de gemeente of UWV voor ondersteuning naar werk. Uit de recent verschenen *Factsheet Jongeren "buiten beeld" 2013* van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijkt dat 5,4 procent van de 15 tot 27-jarigen geen onderwijs volgt, geen werk heeft en niet in beeld is bij UWV en gemeenten voor ondersteuning naar werk, doordat zij geen uitkering ontvangen en niet ingeschreven staan als werkzoekende op werk.nl. Deze jongeren worden aangeduid als jongeren 'buiten beeld'. Het gaat om bijna 135.000 jongeren.

Uit de cijfers van het CBS blijkt verder dat jongeren met een partner en kinderen relatief vaak 'buiten beeld' zijn; het gaat hier om 16,5 procent van de groep 'jongeren buiten beeld'. Daarnaast zijn relatief veel jongeren van 23 jaar en ouder 'buiten beeld' (8 procent). Tevens blijkt uit de cijfers dat westerse allochtonen in vergelijking met autochtone jongeren vijf keer zo vaak 'buiten beeld' zijn¹ en niet-westerse allochtone jongeren drie keer zo vaak. In de grote steden is het aandeel 'jongeren buiten beeld' relatief groot.

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft het Verwey-Jonker Instituut gevraagd om binnen Kennisplatform Integratie & Samenleving een quick scan uit te voeren naar het verhaal achter de cijfers van het CBS. We hebben een literatuurstudie gedaan en gesprekken gevoerd met gemeenten en experts, om zo veel mogelijk informatie te verkrijgen over de groep jongeren 'buiten beeld'. We hebben niet met jongeren zelf kunnen praten.

De vier onderzochte aspecten zijn:

1. De achterliggende redenen van het 'buiten beeld' zijn.
2. De gevolgen van het langdurig niet deelnemen aan onderwijs/werk.
3. Hoe de jongeren te bereiken zijn.
4. Hoe de jongeren te ondersteunen zijn richting een zelfstandig bestaan.

¹ Het hoge aantal westerse allochtone jongeren komt vooral voor in de grensgebieden en in de grote steden. Het zijn veelal studenten die in België of Duitsland ingeschreven staan bij een opleiding, of westerse allochtonen die hun opleiding hier in Nederland hebben afgerond, maar die geen recht hebben op een uitkering, en zich niet als werkzoekende kunnen inschrijven.

2

De redenen van onzichtbaarheid

Van een deel van de groep jongeren 'buiten beeld' heeft CBS op basis van aanvullende bronnen in kaart gebracht waarom ze mogelijk geen onderwijs volgen, niet werken en niet in beeld zijn bij UWV en gemeenten. Het gaat dan om jongeren die de zorg hebben voor een gezin, die net hun opleiding hebben afgerond, die kortgeleden een baan hebben gehad of die op korte termijn weer werk hebben, en jongeren die in een instelling verblijven of bekend zijn bij Jeugdzorg. In totaal gaat het om iets meer dan 68.500 jongeren. Voor één jongere kunnen meerdere van deze redenen (in samenhang) een rol spelen. Voor de grootste groep jongeren is aan de orde dat ze eerst iets anders gaan doen dan leren of werken. Deze jongeren zijn gedurende een afgebakende periode 'buiten beeld'. Tot deze jongeren behoren bijvoorbeeld de jongeren die na hun opleiding eerst vrijwilligerswerk gaan doen of gaan reizen, voordat zij betaald werk zoeken (Berenschot, 2007).

Volgens het CBS resteert een groep van ongeveer 66.000 jongeren die echt 'buiten beeld' zijn.

In de literatuur vinden we verschillende aanvullende redenen waarom deze jongeren geen onderwijs volgen, geen werk hebben en zich niet melden bij de gemeente of UWV voor een uitkering of ondersteuning naar werk. Voor één jongere kunnen meerdere redenen (in samenhang) een rol spelen. We onderscheiden persoonlijke factoren, omgevingsfactoren en maatschappelijke factoren.

A Persoonlijke factoren

Persoonlijke factoren van de jongeren kunnen ervoor zorgen dat zij (tijdelijk) buiten beeld zijn. Het gaat om de volgende factoren:

GEEN MOTIVATIE (MEER) OM TE LEREN, (REGULIER) TE WERKEN OF EEN UITKERING AAN TE VRAGEN

Een groep jongeren heeft geen motivatie (meer) om te leren, betaald werk te verrichten of een uitkering aan te vragen. Het

ontbreekt hen aan perspectief op een regulier werkend bestaan. Zo geeft CBS in haar factsheet aan dat naar verwachting een groot deel van de resterende 66.000 jongeren geen startkwalificatie heeft en minstens negen maanden niet heeft gewerkt, wat de kans op het vinden van werk aanzienlijk bemoeilijkt. Het is onduidelijk hoeveel jongeren via andere kanalen werk zoeken en bijvoorbeeld alleen ingeschreven staan als werkzoekende bij een uitzendorganisatie.

Een gebrek aan motivatie kan ook voorkomen bij jongeren die door hun ouders (financieel) worden onderhouden of bij jongeren die op jeugdige leeftijd in de criminaliteit zijn beland. Deze laatste groep jongeren verdient met criminele activiteiten soms meer dan met een uitkering (Inspectie SZW, 2015).

Tot slot kan het hebben van zorgtaken in het gezin (jonge mantelzorgers) of als tienermoeder ook een reden zijn van het 'buiten beeld' zijn. Jonge vrouwen met kinderen – veelal met een niet-westerse achtergrond – zijn economisch afhankelijk van hun partner. (Forum, 2014). Het CBS rekent deze groep jonge vrouwen niet tot de groep 'buiten beeld', maar ook voor hen ontbreekt een perspectief op een economisch zelfstandig bestaan.

COMPLEXE PROBLEMATIEK

Het hebben van complexe problematiek, waardoor de jongere geen grip heeft op de eigen situatie, kan ook leiden tot het uit beeld raken van de jongere. Psychiatrische problematieken en/of verslaving spelen hierbij vaak een rol. Jongeren met deze problematiek hebben vaak een verstoord dag-nachtritme en zijn niet in staat om te leren, te werken of een aanvraag voor een uitkering in te dienen.

ONZICHTBAAR WILLEN ZIJN

In aanvulling op de resterende 66.000 jongeren zijn er ook jongeren die buiten beeld zijn doordat zij zich doelbewust uit laten schrijven uit de Gemeentelijke Basisadministratie Persoonsgegevens (GBA). Ze worden ook wel spookjongeren genoemd (Tweede Kamer, Vergaderjaar 2013-2014. 2763).

B Omgevingsfactoren

Ook de omgeving, het sociale netwerk of familieomstandigheden kunnen ervoor zorgen dat jongeren 'buiten beeld' zijn. We vonden de volgende factoren:

UITKERING NIET GEACCEPTEERD IN SOCIALE OMGEVING

Uit een kwalitatief onderzoek van Forum komt naar voren dat voor een deel van de jongeren het aanvragen van een uitkering hun sociale status dusdanig aantast, dat zij liever de inkomsten uit de uitkering mislopen dan dat zij een aanvraag indienen (Forum, 2014). In hetzelfde onderzoek staat als reden hiervoor dat een jongere bijvoorbeeld niet gezien wil worden in kleding van de groenvoorziening (waar hij/zij moet werken als tegenprestatie), waardoor de uitkering wordt stopgezet en de jongere uit beeld verdwijnt. Deze jongeren zitten vaak in een straatcultuur waarbinnen het niet geaccepteerd is een uitkering aan te vragen (Inspectie SZW, 2015).

HUISVESTINGSNOOD EN THUISPROBLEMATIEK

Huisvestingsnood en thuisproblematiek kunnen in verschillende situaties ertoe leiden dat jongeren niet gericht zijn op het volgen van onderwijs of werk. Zo komt het voor dat een jongere na oplopende spanningen in het gezin op straat wordt gezet. Daarnaast kan een gespannen verhouding met ouders en andere gezinsleden ertoe leiden dat een jongere elders onderzoek zoekt. Wanneer de jongere dan geen opties heeft om ergens te verblijven, kan thuis- of dakloosheid ontstaan.

C Maatschappelijke factoren

Naast persoonlijke en omgevingsfactoren van de jongeren, kan ook de werkwijze van officiële instanties ertoe leiden dat jongeren 'buiten beeld' raken. We vonden de volgende twee factoren:

NEGATIEVE ERVARINGEN MET OFFICIËLE INSTANTIES

Aversie tegen gemeentelijke en uitkeringsinstanties is een belangrijke reden voor thuiszittende jongeren om zich niet te melden bij de gemeente of het UWV. Het komt veelal voort uit negatieve ervaringen van de jongeren zelf of uit verhalen van familie of vrienden. Deze jongeren ervaren de officiële instanties als te bureaucratisch, te streng en respectloos en hebben niet het gevoel dat zij er terecht kunnen met hun probleem (Forum, 2014). Wantrouwen en weerstand tegenover instanties komt relatief vaak voor bij de (deels overlappende) groepen jongeren die uitstromen uit de jeugdzorg en zwerfjongeren (Van Deth, Van Doorn & Renden, 2009; Steketee, Vandenbroucke & Rijkschroeff, 2009).

VOORWAARDEN EN PROCEDURE VOOR UITKERINGSAANVRAAG TE COMPLEX

Een andere oorzaak van het 'buiten beeld' raken van jongeren, betreft de complexiteit van de uitkeringsaanvraag. Zo blijkt bijvoorbeeld uit onderzoek van Inspectie SZW (2015) dat jongeren met een licht verstandelijke handicap zich soms wel melden voor een uitkering, maar niet terug komen om een aanvraag in te dienen, omdat zij de informatie die gevraagd wordt bij een uitkeringsaanvraag te veel of te complex vinden.

Samenvatting in de vorm van een typologie

Op basis van de gevonden redenen in de literatuur kan de volgende typologie van jongeren 'buiten beeld' worden onderscheiden:

1. De *niet alleen-kunners*: Jongeren die thuiszitten en wel zouden kunnen leren of werken, maar dat niet zelfstandig voor elkaar krijgen en hier (een lichte vorm van) begeleiding bij nodig hebben.
2. De *niet-kunners*: Jongeren die (op dit moment) niet in staat zijn een opleiding te volgen of te werken en eveneens niet in staat zijn zelfstandig regie te voeren over het eigen leven. Bij deze groep jongeren is sprake van zware (multi)problematiek, vaak met verslaving en/of psychiatrische ziektebeelden.
3. De *niet-willers*: Jongeren die niet te motiveren zijn voor een opleiding of voor regulier werk. Zij kiezen bijvoorbeeld voor tijdelijk werk bij een uitzendbureau, worden door hun ouders onderhouden of halen hun inkomen (deels) uit de criminaliteit.

Belangrijk is het om aan te geven dat deze typologie is gebaseerd op de risicofactoren in de leefsituatie van de jongere. Het is echter ook gewenst om de beschermende factoren te inventariseren. Kennis over beschermende factoren in het leven van jongeren die 'buiten beeld' zijn, is essentieel om aanknopingspunten te hebben voor interventies. Onderzoek naar beschermende factoren is echter schaars, waardoor geen uitspraken kunnen worden gedaan over dit type factoren.

3

Gevolgen van het langdurig 'buiten beeld' zijn

Langdurig thuiszitten brengt risico's met zich mee voor de arbeidsmarktpositie, het sociale netwerk en de aansluiting op de samenleving. De (mogelijke) gevolgen die in de literatuur worden genoemd, zijn gebaseerd op ervaringen van begeleidende partijen, casuïstiek en *common sense*. We maken een onderscheid tussen de (mogelijke) gevolgen voor de jongere zelf en voor de samenleving.

(MOGELIJKE) RISICO'S VOOR DE JONGERE

De risico's voor de jongere hebben te maken met het verliezen van een perspectief op een zelfstandig bestaan en op het ontstaan van complexe problemen in hun leefsituatie.

Langdurig thuiszitten en financiële afhankelijkheid van opvoeders, familieleden en vrienden leiden tot een steeds groter wordende afstand tot de arbeidsmarkt, met langdurige werkloosheid en risico op armoede en schulden tot gevolg. Financiële problemen kunnen op hun beurt weer leiden tot problemen in de gezinssituatie en tot dakloosheid en zwerven. Ook kan door het langdurig niet deelnemen aan onderwijs of werk, de aansluiting met het normale dagelijkse leven verloren gaan. Dit kan een verhoogd risico op criminaliteit en radicalisering tot gevolg hebben.

De economische afhankelijkheid van meisjes zonder (afgeronde) opleiding met weinig of geen werkervaring kan een blijvende situatie zijn. De kinderen van deze meisjes hebben het risico op te groeien in armoede door bijvoorbeeld scheidingen of het overlijden van de kostwinner, met bijbehorende risico's voor hun ontwikkeling.

Langdurig thuiszitten kan leiden tot psychische en sociale problemen, zoals het ontstaan van een laag zelfbeeld, depressie en angsten. Bovendien kan het verlies van motivatie en zelfvertrouwen passiviteit tot gevolg hebben. Sociale problemen kunnen ontstaan door het verliezen van aansluiting bij leeftijdsgenoten en vrienden. In combinatie met schaamte kan dit uitgroeien tot sociaal isolement. En verslaving kan zowel een oorzaak als gevolg zijn van de situatie van de jongere.

(MOGELIJKE) RISICO'S VOOR DE SAMENLEVING

De risico's voor de samenleving gaan vooral over het ontstaan van een groep niet zelfredzame burgers met een langdurige uitkeringsafhankelijkheid. Doordat de afstand tot de arbeidsmarkt steeds groter wordt, neemt de kans op langdurige werkloosheid van deze groep jongeren 'buiten beeld' steeds meer toe. Op deze manier leidt langdurig thuiszitten tot een verlies van het arbeidspotentieel nu en in de toekomst.

Andere gevolgen voor de samenleving gaan over financiële risico's, zoals betalingsachterstanden en huisuitzettingen. En tot slot ontstaat het risico van overlast op straat, omdat bij gebrek aan een dagbesteding zoals opleiding of werk, jongeren op straat kunnen gaan hangen en overlast veroorzaken.

4

Hoe de jongeren 'buiten beeld' te bereiken

In het vorige deel hebben we gezien dat buiten beeld zijn risico's met zich meebrengt voor de jongere zelf en de samenleving. We weten al heel veel over hoe moeilijk bereikbare jongeren te bereiken zijn. In deze paragraaf beschrijven we de competenties en de randvoorwaarden die daarvoor nodig zijn.

Dat het bij de meeste aanpakken/interventies aan empirische onderbouwing ontbreekt, neemt niet weg dat de bestaande literatuur en gemeentelijke aanpakken wel bouwstenen bevatten om jongeren die 'buiten beeld' zijn, te bereiken. Deze bouwstenen gaan als eerste over het werk van professionals, met name over de benodigde competenties van *outreaching* werken en om aan te sluiten bij de belevingswereld van de jongeren. De tweede serie bouwstenen gaan over de randvoorwaarden die nodig zijn om op die manier te kunnen werken, met name het samenwerken met lokale partners, de leeftijdsgrens van de Regionale Meld en Coördinatie punten (RMC)² en het volgen van de jongeren 'buiten beeld'. We hebben meerdere gemeenten gesproken en laten een aantal van hen in het onderstaande overzicht aan het woord over deze bouwstenen in hun specifieke aanpakken.

A Benodigde competenties

OUTREACHEND WERKEN

In de literatuur is het belangrijkste element voor het bereiken van jongeren het *outreaching* te werk gaan. Bij deze manier van werken staat het principe van 'de gemeente komt naar je toe' centraal, oftewel de achter-de-voordeur benadering (het vindplaatsgericht werken), waarbij vasthoudendheid een belangrijke rol speelt.

In de gemeenten die we hebben gesproken wordt al *outreaching* gewerkt. Zo vertelt de geïnterviewde van de gemeente Arnhem: "De jongeren komen niet naar een organisatie of instelling, maar de coaches gaan zelf naar de jongeren toe." Ook Almere gaat *outreaching* te werk en geeft aan dat je er als gemeente voor moet zorgen dat de jongeren niet met rust gelaten worden: "Ze met rust laten of niet overdragen in het netwerk is een slecht plan. Het is een kunst om de extra stapjes te zetten met de jongeren. Zoals iemand die niet meer is verschenen, actief te benaderen." Zoetermeer is een andere gemeente die *outreaching* te werk gaat. Via het jongerenteam worden de jongeren op straat bereikt, waarbij met name de ontmoetingsplekken van 'hangjongeren' worden bezocht. Op deze manier probeert de gemeente ook in contact te komen met de jongeren die niet in de systemen voorkomen. De gemeente vertelt dat het contact echt *face-to-face* moet zijn en dat de jongeren moeten worden aangesproken waar ze zijn. Ook Zwolle noemt als werkzaam element van de gemeentelijke aanpak dat er heel *outreaching* te werk wordt gegaan: "Dit soort jongeren moet je thuis en op straat opzoeken. Op het moment dat een jongere zegt dat hij er geen zin in heeft, moet je het niet gelijk los laten. Het is belangrijk in eerste instantie te investeren in de jongeren en geduld te hebben." De gemeente 's Hertogenbosch is eenzelfde mening toegedaan: "Laten zien dat je er voor ze bent. Ook al zeggen ze de eerste keer als je komt 'nee', dan moet je de deur blijven open houden, dus drie maanden later nog een keer bellen om te vragen hoe het gaat."

AANSLUITEN BIJ DE BELEVINGSWERELD VAN JONGEREN

Een tweede bouwsteen is het aansluiten bij de belevingswereld van jongeren. Om dit te realiseren, kan gebruik worden gemaakt van de ervaringsdeskundigheid van de doelgroep (het *peer-to-peer* principe). Jongeren die bekend zijn met de doelgroep of tot dezelfde doelgroep behoren, worden in dit geval ingezet om de jongeren te bereiken (zoals bijvoorbeeld bij de PAJa!-methodiek gebeurt; Mak & Davelaar, 2009). Door aan te sluiten bij de belevingswereld van de jongeren, is het makkelijker hun vertrouwen

² Nederland is verdeeld in 39 Regionale Meld en Coördinatie punten (RMC) voor voortijdig schoolverlaters (vsv-ers). Elke RMC-regio heeft een contactgemeente die de melding en registratie van voortijdige schoolverlaters coördineert en zorg draagt voor mogelijkheden van doorverwijzing en herplaatsing in het onderwijs.

te winnen en hen te motiveren voor de interventie. Dit vergt dus van professionals of ervaringsdeskundigen dat zij de competenties hebben om bij de leefwereld van de jongere aan te sluiten en bijvoorbeeld rekening houden met specifieke omstandigheden en ervaringen van de jongeren, zoals (ervaren) stigmatisering en wantrouwen naar professionals.

Verschillende gemeenten maken al gebruik van ervaringsdeskundigheid bij het bereiken van jongeren 'buiten beeld'. Zo is het jongerenloket in Amersfoort bemand door jongeren. Ook Zoetermeer werkt met jongerencoaches, oftewel met leeftijdsgenoten die al dan niet in de afronding van een relevante opleiding zitten. *"Deze jongeren kennen de cultuur en hier wordt bij het jongerenwerk op ingezet, om aansluiting te kunnen hebben met de doelgroep."* Het belang van aansluiting met de doelgroep wordt ook benadrukt door gemeente Arnhem: *"Als het een groep 'blanke kaaskoppen' zou zijn, werkt het project niet. De coaches zijn actief op facebook en twitter en zoeken heel erg de aansluiting vanuit de belevingswereld van de jongeren. Dit aspect zit door het hele project heen. Het is een gemixte groep coaches, waaronder ervaringsdeskundigen. Op deze manier kan het project jongeren aantrekken zoals jongeren met een migrantenachtergrond, dit werkt gewoon zo."* Uit de verhalen van de jongeren die begeleid zijn door deze coaches, blijkt dat het verschil hem erin zit dat er niet vanuit een instelling wordt gedacht, maar dat de coaches vanuit hun leefwereld meekijken. Zo begon bij één jongere de begeleiding bijvoorbeeld met een potje voetbal.

B Randvoorwaarden

SAMENWERKEN MET LOKALE PARTNERS

Door goed samen te werken en afspraken te maken met lokale partners die zicht hebben op wat er speelt in de wijken, is het beter mogelijk om de groep jongeren 'buiten beeld' te lokaliseren. Denk hierbij aan jongerenwerkers, sociaal werkers, wijkmanagers, wijkagenten, migrantenorganisaties, burgerinitiatieven in de wijk en ouders. Samenwerking met sleutelpersonen en informele organisaties wordt door verschillende gemeenten, alsook in de literatuur, als een essentiële factor gezien om jongeren die 'buiten beeld' zijn, te bereiken.

GEBRUIK MAKEN VAN DE KENNIS VAN DE REGIONALE MELD EN COÖRDINATIE PUNTEN (RMC'S)

Een andere manier om de jongeren te bereiken is hen via het RMC te benaderen. Deze instantie heeft de taak jongeren zonder startkwalificatie te volgen tot ze 23 jaar zijn. De gemeenten moeten van de landelijke overheid er voor zorgen dat deze jongeren alsnog een startkwalificatie behalen.

HET MAKEN VAN EEN JONGERENVOLGSYSTEEM

Een andere manier om jongeren in beeld te krijgen en hen te bereiken, gaat over het ontwikkelen van een jongerenvolgsysteem met bijbehorend stappenplan om de uit beeld geraakte jongeren weer te bereiken. Uit een recente enquête onder gemeenten in het kader van een onderzoek van de Inspectie SZW (2015) blijkt dat slechts 4 procent van de gemeenten zicht heeft op de niet-melders en hen ook monitort. Bij het monitoren wordt gebruik gemaakt van gegevens uit GBA, schoolinschrijvingen, Suwi-net en GWS. Eén van de geïnterviewde gemeenten checkt bij alle jongeren tot 23 jaar uit het GBA op schoolinschrijving en inkomsten via Suwi-net/GWS (werk, soort uitkering en begeleiding gemeente). Wanneer een jongere niet geregistreerd is bij een opleiding, geen werk heeft en geen uitkering ontvangt, wordt de jongere schriftelijk benaderd. Wanneer de jongere in reactie op de brief aangeeft dat hij begeleiding of ondersteuning wil, dan krijgt hij/zij een jongerenconsulent toegewezen. Wanneer de jongere niet reageert (ook niet op het tweede verzoek), dan wordt de welzijnsorganisatie ingeschakeld en deze gaat op huisbezoek. Uit de gehouden interviews blijkt dat een aantal gemeenten een soortgelijke aanpak hanteert om de jongeren in beeld te houden en hen te bereiken.

5

Richting een zelfstandig bestaan

Niet elke jongere 'buiten beeld' is gebaat bij dezelfde aanpak. Bij de risicofactoren (zie 2) hebben we geconcludeerd dat onderscheid is te maken tussen de 'niet-alleen kunners', de 'niet-kunners' en de 'niet-willers'. Zo is voor de 'niet-alleen kunners' een lichtere vorm van begeleiding voldoende om hen weer op de rails te krijgen ('een steuntje in de rug'), terwijl voor de 'niet-kunners' een hele andere aanpak nodig is. Het volgende onderscheid in aanpakken kan worden gemaakt:

- Begeleiding voor de 'niet-alleen kunners'.
- Individueel maatwerk richting opleiding en/of werk voor de 'niet-willers'.
- En individueel maatwerk met zorg en ondersteuning voor de 'niet-kunners'.

Een geavanceerde en 'jongeren-vriendelijke' intake is nodig om te kunnen bepalen voor welke jongeren welk pad functioneel is en 'werkt'. Voor deze intake is een vragenlijst nodig waarin informatie wordt verzameld over de motivatie van de jongere, de aanwezige risicofactoren (zowel op individueel niveau, als op omgevingsniveau en op maatschappelijk niveau) en vooral de aanwezige beschermende factoren (opnieuw op alle drie de niveaus), zie hiervoor paragraaf 2. De beschermende factoren zijn de aanknopingspunten voor een effectieve aanpak. We bespreken drie soorten aanpakken hieronder apart, maar benadrukken dat deze drie invalshoeken alleen samen leiden tot een geïntegreerde aanpak voor jongeren 'buiten beeld'.

BEGELEIDING VOOR DE 'NIET-ALLEEN KUNNERS'

Om te komen tot een goede aanpak voor de 'niet-alleen kunners', is vooral het bereiken van de jongeren de belangrijkste stap. De noodzakelijke competenties en randvoorwaarden daarvoor hebben we al genoemd bij punt 4. Een voorbeeld uit de praktijk:

In Leeuwarden hebben Brug naar Werk-jongeren een werkgroep Jongeren voor Jongeren opgericht. Hun belangrijkste taak is voormalig lotgenoten actief aan te spreken, hen aan te moedigen stappen te ondernemen en de weg te wijzen naar instanties die hen kunnen helpen.

Bij de begeleiding zelf gaat het vooral om de aansluiting bij de beschermende factoren in de leefsituatie van de jongere en het volgen en zo nodig ondersteunen van de deelname van de jongere aan het (met hem of haar) gekozen pad richting opleiding en/of werk.

INDIVIDUEEL MAATWERK VOOR DE 'NIET-WILLERS'

De niet-gemotiveerde jongeren zijn gebaat bij een individuele aanpak op maat. Ook bij deze groep is het leggen van contact met een jongere de noodzakelijke eerste stap. Hiervan een voorbeeld uit de praktijk:

Het Traject Op Maat (T.O.M.) uit 's-Hertogenbosch benadert jongeren die zijn uitgevallen en biedt hen persoonlijke begeleiding bij het vinden van een opleiding of werk. Er wordt getracht vraaggericht te werken en maatwerk te leveren door per jongere te kijken wat nodig is om hen weer perspectief te bieden. Met jongeren die ongemotiveerd zijn om weer naar school te gaan, wordt bijvoorbeeld gekeken naar werkervaringsplekken, waar mogelijk in combinatie met een BBL-opleiding. De jongeren die deelnemen aan T.O.M. zijn zo'n drie tot vier dagen zeven uur per dag hiermee bezig. Het 'er zijn' voor de jongeren in een brede zin van het woord is een van de kernelementen van het traject.³

Om het individuele maatwerk vast te stellen is het nodig het pad samen met jongere uit te zetten. Om het vervolgens te laten 'werken' is een intensieve begeleiding nodig van een vertrouwd persoon. Dit kan een vertrouwenwekkende 'vreemde' zijn, maar ook een vertrouwd persoon in de omgeving van de jongere.

³ www.tomdenbosch.nl

Terugval in motivatie door een minder positieve ervaring of door tegenslag kan door de vertrouwenspersoon worden opgevangen.

INDIVIDUELE ONDERSTEUNING EN ZORG VOOR DE 'NIET-KUNNERS'

Voor de jongeren die een traject richting startkwalificatie en/of werk niet aankunnen door complexe problemen bij henzelf of in hun directe leefomgeving, is individuele ondersteuning en zorg van professionals nodig. Een praktijkvoorbeeld:

Het 1000-jongerenplan in Zwolle is gericht op de jongeren die niet 1-2-3 door het RMC kunnen worden begeleid, omdat zij intensieve begeleiding nodig hebben, vaak in combinatie met hulpverlening. De jongeren die deelnemen aan dit traject worden intensief begeleid bij het vinden van een opleiding of werk en de begeleiding wordt waar nodig aangevuld met hulpverlening. In dit project zitten de jongeren met de meeste problemen waarnaar je als gemeente actief op zoek moet gaan. De intensiteit, outreachendheid en doorzettendheid van de begeleiding worden als succesfactoren gezien door de gemeente.

Het gaat om de inzet van hulp- en dienstverlening, van registratie en terugkoppeling door betrokken ondersteuners en hulpverleners. Goede samenwerking tussen de professionals van onderwijs- en werktrajecten en die van de zorgverlening en ondersteuning is noodzakelijk. Het gaat om concrete persoonsgerichte begeleiding, zorg en ondersteuning.

In deze verkenning hebben we laten zien wat er in de literatuur, bij experts en bij gemeenten bekend is over de leefsituatie van 'jongeren buiten beeld'. Bij dit kijkje achter de cijfers is opvallend dat in de literatuur en bij experts veel aandacht is voor de risicofactoren in de leefsituatie van jongeren 'buiten beeld'. De redenen van het 'buiten beeld zijn' hebben betrekking op persoonlijke factoren, omgevingsfactoren en maatschappelijke factoren. In de praktijk zal er bij veel jongeren sprake zijn van een mix van deze verschillende risicofactoren.

Waar tot nu toe veel minder aandacht voor bestaat, zijn de beschermende factoren in de leefsituatie van jongeren. Het is belangrijk hier meer naar te kijken. Welke factoren helpen jongeren om uit de negatieve spiraal te komen en hoe kan dit in de praktijk worden gerealiseerd? Beschermende factoren als mensen die om je geven en je kunnen steunen, vrienden die je kunt vertrouwen, gebruik kunnen maken van aangeleerde kennis en vaardigheden, en een uitnodigende omgeving om te participeren, zijn aanknopingspunten die verweven kunnen worden in een geïntegreerde aanpak op maat voor iedere jongere die nog niet de weg naar een perspectiefvolle toekomst heeft gevonden. Het zou goed zijn om jongeren zelf te laten vertellen over hun leefsituatie en zo de factoren die hen ondersteunen of stimuleren op te sporen. Voorwaarde voor een geïntegreerde en effectieve aanpak in een gemeente is namelijk als eerste dat deze aansluit bij de belevingswereld van jongeren, en zo veel mogelijk bij de positieve elementen daarin, en dat het hun wensen en mogelijkheden ondersteunt.

Literatuur

Berenschot (2007). *Risicjongeren in Rotterdam, Den Haag en Utrecht: Onderzoek naar volume en handvaten voor een sluitende aanpak*. Den Haag: Nicis Institute.

Centraal Bureau voor de Statistiek (2015). *Factsheet jongeren "buiten beeld" 2013*. Den Haag: CBS.

Van Deth, A. van, Doorn, L. & Renden, P. (2009). *Sociale uitsluiting van zwerfjongeren: stand van zaken in Nederland*. Utrecht: Movisie.

Forum (2014). *Grip op onzichtbare jongeren. Profielschets en aanbevelingen voor een effectieve aanpak*. Geraadpleegd via: <http://www.kis.nl/publicatie/grip-op-onzichtbare-jongeren>.

Inspectie SZW (2015). *Jongeren buiten beeld*. Geraadpleegd via: Inspectie SZW (2015). Jongeren buiten beeld.

Mak, J. & Davelaar, M. (2009). *Jongeren keuren hun opvangvoorziening. Handboek Participatie Audit (Zwerf-)jongeren Amsterdam*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Steketee, M., Vandenbroucke, M. & Rijkschroeff, R. (2009). *(Jeugd)zorg houdt niet op bij 18 jaar*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Wonderen, R. van, & Jonkman, H. (2015). *De effecten van Thuis Op Straat: Resultaten van een vierjarige studie*. Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.

Colofon

Financier: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Auteurs: Drs. T. Nederland

Ir. E.P.L.G. Noordhuizen

A.A.M. van Dijk, MSc

Ontwerp: Design Effects

Uitgave: Kennisplatform Integratie & Samenleving

P/a Kromme Nieuwegracht 6

3512 HG Utrecht

T (030) 230 3260

De publicatie kan gedownload worden via de website van het Kennisplatform Integratie & Samenleving: <http://www.kis.nl>.

ISBN 978-90-5830-721-7

© Verwey-Jonker Instituut, Utrecht 2016.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut. Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute. Partial reproduction of the text is allowed, on condition that the source is mentioned.

kennis en aanpak van
sociale vraagstukken

KENNISPLATFORM INTEGRATIE & SAMENLEVING

Kennisplatform Integratie & Samenleving doet onderzoek, adviseert en biedt praktische tips en instrumenten over vraagstukken rond integratie, migratie en diversiteit. Daarnaast staat het platform open voor vragen, signalen en meningen en formuleert daar naar beste vermogen een antwoord op.

Deze kennisuitwisseling is bedoeld om een fundamentele bijdrage te leveren aan een pluriforme en stabiele samenleving.

Blijf op de hoogte van alle projecten, vragen en antwoorden en andere kennisuitwisseling via www.kis.nl, de [nieuwsbrief](#), [Twitter](#) en [LinkedIn](#).

Kennisplatform Integratie & Samenleving is een programma van het Verwey-Jonker Instituut en Movisie

T 030 230 32 60 E info@kis.nl I www.kis.nl

